

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра спеціальної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Особливості розвитку зв'язного монологічного мовлення у дітей старшого
дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня

Виконала: здобувач освіти групи СОБ(л)-4(1)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Макойда Марина Сергіївна
Керівник: Руколянська Н.В.
Рецензент: Марціновська І.П.
Нормоконтроль: _____Владислав ГАНІМАНОВ

Запоріжжя

2025 р.

РЕФЕРАТ

Бакалаврська робота: 56 с., 1 табл., 5 рис., 65 джерел, 5 додатків.

Об'єктом дослідження є зв'язне монологічне мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Предметом є особливості зв'язного монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, продіагностувати та виявити рівень розвитку зв'язного монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Методи дослідження: теоретичні: аналіз, узагальнення та систематизація наукових джерел з проблеми розвитку зв'язного мовлення у дітей із ЗНМ III рівня; емпіричні: спостереження, тестування, бесіди, констатувальний експеримент; методи математичної статистики: кількісний та якісний аналіз отриманих результатів дослідження.

теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення та систематизація; емпіричні: спостереження, констатувальний експеримент.

Розвиток мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня є складним і багатогранним процесом. Одним із його проявів є недостатнє оволодіння засобами зв'язного мовлення, що виявляється у труднощах побудови логічних, послідовних висловлювань. Особливу увагу необхідно приділяти розвитку зв'язного монологічного мовлення, оскільки воно є основою для формування повноцінного усного й писемного мовлення, сприяє розвитку мислення, пам'яті, уяви та соціальній адаптації дитини.

ЗАГАЛЬНЕ НЕДОРОЗВИНЕННЯ МОВЛЕННЯ, КОМУНІКАТИВНИЙ ПРОЦЕС, ДІТИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ, МОВЛЕННЯ, ЗВ'ЯЗНЕ МОВЛЕННЯ, МОНОЛОГІЧНЕ МОВЛЕННЯ.

ВСТУП

Актуальність теми. Формування зв'язного монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку є важливим аспектом мовленнєвого розвитку, оскільки саме в цьому періоді закладаються основи комунікативної компетентності, що є необхідною передумовою успішного навчання у школі та соціальної адаптації. Діти з загальним недорозвиненням мовлення (далі – ЗНМ) зазнають значних труднощів у розвитку мовленнєвих навичок, що проявляється в обмеженості словникового запасу, проблемах із граматичною структурою мовлення, труднощах у побудові зв'язних висловлювань. Дослідження розвитку зв'язного монологічного мовлення, зокрема у дітей із ЗНМ III рівня, є актуальним не лише в контексті логопедичної корекції, а й з точки зору психолого-педагогічної підтримки. Вивчення особливостей розвитку мовлення таких дітей дозволить розробити ефективні методики для їх навчання та корекції, що сприятиме покращенню їхньої мовленнєвої діяльності та соціалізації.

Проблема загального недорозвинення мовлення у дітей є предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Загалом питання класифікації та етапів мовленнєвого розвитку вивчали такі фахівці, як Р. Є. Левіна [1], Т. Б. Філічева [2], Г. В. Чиркіна [3], М. Т. Лалаєва [4], які визначили основні рівні ЗНМ, особливості мовленнєвих порушень та підходи до їх корекції. Особливу увагу вони приділяли діагностиці та характеристиці III рівня ЗНМ, за якого спостерігаються порушення всіх компонентів мовленнєвої системи на фоні загального збереження інтелекту.

Психолого-педагогічні аспекти розвитку мовлення в дітей з ЗНМ досліджували О. С. Ушакова [5], Л. С. Волкова [6], О. М. Коваленко [7], які акцентували увагу на труднощах формування комунікативної функції

мовлення та на потребі спеціальної корекційно-розвивальної роботи в умовах логопедичних груп.

Питання розвитку зв'язного монологічного мовлення у дітей із ЗНМ III рівня розглядали Т. Б. Філічева [2], Г. В. Чиркіна [3], С. В. Рєпіна [8], І. А. Садовнікова [9], які зазначали, що у таких дітей спостерігаються труднощі в побудові зв'язних висловлювань, порушення структури тексту, недостатній словниковий запас і слабкий розвиток граматичного оформлення мовлення. Дослідники підкреслювали важливість формування в дітей навичок побудови монологічного мовлення у процесі цілеспрямованої корекційної роботи з опорою на мовленнєві ситуації, ігрові вправи, тематичні бесіди тощо. Актуальність питання обумовила вибір теми дослідження у такій редакції «Особливості розвитку зв'язного монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня».

Об'єкт дослідження – зв'язне монологічне мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Предмет дослідження – особливості зв'язного монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, продіагностувати та виявити рівень розвитку зв'язного монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Реалізація мети передбачає розв'язання таких дослідницьких завдань:

1. Визначити рівень наукової розробленості проблеми розвитку зв'язного мовлення у дітей із ЗНМ у сучасній науковій літературі.
2. Проаналізувати теоретичні основи розвитку зв'язного монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку.
3. Охарактеризувати психолого-педагогічні особливості дітей із ЗНМ III рівня.

4. Провести емпіричне дослідження особливостей розвитку зв'язного монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня.

5. Узагальнити отримані результати та розробити практичні рекомендації для логопедів щодо корекції мовленнєвих порушень у дітей з загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

У ході дослідження використовувалися такі методи дослідження:

- теоретичні: аналіз, узагальнення та систематизація наукових джерел з проблеми розвитку зв'язного мовлення у дітей із ЗНМ III рівня.
- емпіричні: спостереження, тестування, бесіди, констатувальний експеримент.
- методи математичної статистики: кількісний та якісний аналіз отриманих результатів дослідження.

Методологічне підґрунтя дослідження становлять положення загальної та спеціальної педагогіки, вікової психології, логопедії та нейропсихології, що розкривають закономірності психічного та мовленнєвого розвитку дитини в онтогенезі. Зокрема, теоретичною основою дослідження є:

- теоретичні засади спеціальної педагогіки та логопедії щодо закономірностей мовленнєвого розвитку дітей з мовленнєвими порушеннями (Т. Б. Філічева, Г. В. Чиркіна, Є. М. Стребелева, М. К. Шеремет та ін.);

- теоретичні положення про особливості мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення (М. С. Печера, Н. В. Гавриш, Т. Б. Філіпова, Т. П. Бутенко, О. А. Ткаченко, які зробили вагомий внесок у розкриття специфіки мовленнєвого розвитку дітей із ЗНМ.

- теоретичні положення щодо розвитку зв'язного монологічного мовлення у дітей дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями (А. М. Богуш, Н.В. Савінова, Т. О. Лубимова, В. О. Лисенко, О. В. Васильєва, І. А. Валеса та ін.);

- ідеї щодо корекційної роботи з дітьми із ЗНМ III рівня, зокрема щодо формування зв'язного мовлення (Т. Б. Філічева, Л. В. Лопатіна, Н. В. Серебрякова, Л. Ф. Спірова та ін.).

Методологічне підґрунтя дослідження поєднує класичні та сучасні концепції психолого-педагогічної підтримки дітей з мовленнєвими порушеннями, що дозволяє комплексно розглядати особливості розвитку зв'язного монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Дослідження проводилось на базі Закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 237 «Смородинка» Запорізької міської ради.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання його результатів у діяльності логопедів (при складанні індивідуальних та групових програм корекційного навчання, розробці вправ і завдань, спрямованих на розвиток зв'язного мовлення, формування лексико-граматичних структур, фонематичного сприймання та звуковимови), вихователів дошкільних закладів (для організації мовленнєвого середовища, що стимулює мовленнєву активність дітей із мовленнєвими порушеннями, впровадження мовленнєвих ігор), спеціалістів інклюзивно-ресурсних центрів, що працюють із дітьми із мовленнєвими порушеннями, зокрема із загальним недорозвиненням мовлення.

Крім того, результати дослідження можуть стати основою для подальших наукових розвідок, спрямованих на вивчення впливу інноваційних педагогічних технологій, ігрових методик, арт-терапевтичних підходів на формування мовленнєвої діяльності в дітей із ЗНМ.

Важливим також є те, що результати даної роботи можуть бути використані в освітньому процесі в закладах фахової передвищої та вищої освіти – під час викладання дисциплін із логопедії, спеціальної педагогіки, дитячої психології та методики мовленнєвого розвитку.

Апробація результатів дослідження відбулась на VI Міжнародній науково-практичній конференції «Освітні і культурно-мистецькі практики в

контексті інтеграції України у міжнародній науково-інноваційний простір в умова воєнного часу» (10-11 квітня 2025 року).

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (65 найменувань) та додатків. Загальний обсяг роботи складається зі 56 сторінки, із них 37 сторінок основного тексту.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження було всебічно розглянуто як теоретичні, так і практичні аспекти проблеми формування зв'язного монологічного мовлення у дітей із ЗНМ III рівня. Проаналізовано особливості мовленнєвого розвитку таких дітей, визначено основні труднощі, з якими вони стикаються, а також охарактеризовано психологічні та педагогічні чинники, що впливають на цей процес. Дослідження дозволило окреслити напрями ефективної логопедичної підтримки та надати конкретні рекомендації для подальшої корекційної роботи. У результаті ми дійшли таких висновків:

1. Теоретичний аналіз наукової літератури з теми дослідження підтвердив, що зв'язне монологічне мовлення – важливий показник загального мовленнєвого розвитку дитини, адже воно відображає не лише словниковий запас і граматичні навички, а й здатність до логічного, послідовного, емоційно виразного висловлення думок. У дітей із ЗНМ III рівня цей аспект розвитку суттєво порушений: спостерігаються труднощі в побудові складних речень, обмеженість словника, порушення послідовності мовлення, що суттєво знижує рівень їхньої комунікативної компетентності.

Аналіз наукових джерел також показав, що тема розвитку саме монологічного зв'язного мовлення у дітей із ЗНМ досліджена недостатньо, а відсутність системних методичних підходів робить цю проблему особливо актуальною. Отримані в межах дослідження результати свідчать про необхідність оновлення і доповнення існуючих корекційних методик для досягнення кращих результатів у логопедичній практиці.

2. З'ясовано, що на проблеми у мовленні впливають психічні процеси: труднощі з концентрацією уваги; переважає механічне запам'ятовування над логічним, що ускладнює роботу зі складними мовними одиницями; мислення має переважно конкретно-образний характер; часто мають підвищену тривожність, невпевненість у своїх мовленнєвих здібностях.

3. Проведене емпіричне дослідження на базі ДНЗ №237 «Смородинка» підтвердило, що більшість дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ III рівня мають виражені труднощі у сфері зв'язного монологічного мовлення. Діти демонстрували недостатню зв'язність, нечітку логічну послідовність, уривчастість висловлювань та обмежену здатність самостійно формулювати думки. Це підкреслює потребу у цілеспрямованій та системній корекційній роботі.

4. На основі результатів було сформульовано низку практичних рекомендацій: акцент зроблено на індивідуалізацію підходів, використання мовленнєвих ігор, творчих завдань, наочності, театралізації, вправ на збагачення словника та розвиток граматично правильного мовлення. Такі методи дозволяють ефективно впливати на всі складові зв'язного монологічного мовлення.

Загалом, розвиток зв'язного монологічного мовлення у дітей із ЗНМ III рівня є тривалим і багатогранним процесом, що потребує цілеспрямованої, комплексної та індивідуально зорієнтованої логопедичної підтримки. Результати дослідження можуть стати основою для подальших науково-практичних розробок у сфері мовленнєвої корекції дітей із порушеннями мовлення, зокрема в умовах інклюзивного освітнього простору.